

Den tystade ekonomiska krisen

av Bengt-Åke Wennberg

Den ekonomiska doxa som långsamt växte fram under industrialismen och som kommit att kallas marknadsekonomi medförde en metamorfos i vår mänskliga samverkan. Innan dess genombrott så existerade ett globalt rövarsamhälle i vilket äganderätten tillkom den starkaste. Krig och tvång var då det vanliga sättet att beröva andra det man själv ville äga eller ha makt över.

Byteshandel och pengar hade visserligen funnits tidigare men med hjälp av de ekonomiska resonemang som började tillämpas i exempelvis England, Frankrike och USA blev det så småningom möjligt att allt bättre reglera och komma överens om priser, äganderätter och förmögenheter.

Kriget försvann visserligen inte som ett försök att lösa konflikter men den ekonomiska doxa som då utvecklades lade grunden för möjligheten att skapa bindande, och som man vid denna tid uppfattade, rättvisa överenskommelser när det gällde ekonomiska frågor.

En viktig förutsättning för framväxten av denna frihet var möjligheten att låna och förvalta kapital. Med den marknadsekonomiska friheten följde därmed ett nytt tvång. Man var tvungen att betala sin skuld och leva efter sina tillgångar. Överenskommelser måste skapas och överträdelser regleras. För detta krävdes ett nytt språk – en doxa – genom vilket sådana överenskommelser var möjliga att göra och upprätthålla. Därför kom också doxan ibland att kallas kapitalism.

Men det fanns envåldshärskare och psykopater som inte ville inordna sig under detta tvång. De såg att de var fattiga på tillgångar som andra hade och som man själv istället ville exploatera. När dessa fick makten – ofta genom att exploatera ett förakt för de nyrika – återkom rövarsamhället i en ny tappning med förödande maktmissbruk och krig som följd. Det har tagit lång tid att skapa stabilitet och göra den marknadsekonomiska doxan till ett verktyg för samarbete och samverkan för alla. Vi har länge levt i en fred vi trott skulle vara för evigt.

Men nu är vi där igen. Rövarfilosofin har återkommit både i stort och smått. Hur kan det komma sig? Detta var vår fråga på vårt senaste Öppet Hus. Vi sade att det var "konstigt". Andra sade – det är väl inte konstigt. Människan är girig. Det är så det är. Tråkigt nog misslyckas jag allt oftare med att

SAMARBETSDYNAMIK AB

Ölsdalen 134, 693 91 Degerfors, telefon 0586 726 126, 070 590 94 30

Email: bengt-ake.wennberg@samarbetsdynamik.se

<http://www.samarbetsdynamik.se>

bryta denna inställning och därmed tystas diskussionen. Jag har därför just nu sett det angeläget att i denna blogg närmare beskriva min syn på varför "konstigheten" inte diskuteras eller utforskas. Varför det är tyst om den ekonomiska krisen. Så här ser jag det:

En anledning till den ekonomiska doxans kris verkar vara den djupgående förändring som våra samhällen har genomgått. De resonemang som ingår i doxan är byggda på produkter och konsumtion och, som man nu kan se, ganska orealistiska antaganden om människans natur och vad som kan betraktas som livskvalitet. Doxan har därför blivit allt mer ofullständig. Den är nu dålig på att skapa goda och hållbara överenskommelser i det moderna samhället. Den uppfyller inte kraven på att påvisa värdeskapandet.

De ekonomiska begreppen innefattar exempelvis inte fullt ut en rimlig betalning och utbyte av ett stort antal tjänster som dagens människa inte kan leva förutan. Den ekonomiska doxan tar heller inte hänsyn till att det viktigaste värdet av en tjänst är kvaliteten på samarbetet mellan tjänstegivare och kund. Den fokuserar främst på mängd och mått. Den ekonomiska doxan tar inte hänsyn till att tjänstegivare inte som förr består av enstaka singulära personer utan hela institutioner eller flyktiga mikrosystem vars aktörer gemensamt måste skapa gränsöverskridande samarbeten för att uppfylla sina åtaganden. Den har svårt att hantera, förklara och reglera olika förutsättningar för kapitalets hanterande när det gäller investeringar i infrastruktur och tjänster. Den tar heller inte hänsyn till förekomsten av aktie- och valutaspekulation.

Ofullständigheten i den ekonomiska doxan när det gäller grunderna för själva värdeskapandet leder till att de regelsystem som behövs för att reglera vad resurser användes till kan missbrukas. Genom att doxan är ofullständig blir uppföljningen av att var och en uppfyller sitt åtagande försvagad och korrruptionen växer.

Det nya rövar- och fuskarsamhälle som växer fram medför misär och onödigt lidande för många människor samtidigt som det leder till slöseri av våra gemensamma och begränsade resurser. Det som förut var en frihet har därmed kunnat omvandlas till tvång och paternalistiskt maktmissbruk av några mot andra. Hur kan denna utveckling förklaras? Så här tänker jag.

Den ekonomiska doxan är ett språk och ett sätt att analysera faktiska ekonomiska transaktioner som vi alla lever med i vardagen. Om sådana analyser blir ofullständiga drabbas vi alla. I min nyutkomna rapport om komplexiteten refererar jag till den engelske forskaren David Snowdens framework Cynefin. Cynefin beskriver fyra olika kontexter – komplicerade, komplexa och kaotiska.

Snowden visade att dessa olika kontexter var och en kräver helt olika analysstrukturer. Snowden kunde definiera skillnaden mellan dessa olika analysstrukturer eftersom han hade en bakgrund inom IBM. Genom denna bakgrundskunskap insåg han att de analysformer man vanligen använde sig av inom IBM var alltför begränsade för att förklara och förstå vissa kontexter. Därför utvecklade

han Cynefin och pekade på behovet att utöver de enkla och komplicerade också förstå och använda sig av analysformer som var anpassade för komplexitet och kaos.

I första hand handlade det för IBM om naturvetenskapliga och tekniska beräkningar men när Snowden flyttade sitt intresse till management och mänsklig samverkan så fann han att de analysmodeller som användes på dessa områden främst höll sig inom ramen för det som inom Cynefin beskrevs som enkla och komplicerade kontexter trots att just mänsklig samverkan är ett typexempel på en kontext som till sin natur både kan vara komplex och kaotisk.

Vad händer då om man använder en olämplig framework för sin analys? Snowden beskriver två typer av reaktioner:

- En reaktion är att det uppstår **förvirring och ett allt större misstroende** mot alla förslag som förs fram och alla åtgärder som vidtas. Detta leder till behov av allt fler regler, prestationsmått, förmaningar och tvångsåtgärder för att pressa in skeendet i den av överheten etablerade modellen. Inte sällan utpekas syndabockar som anses vara skyldiga till att det blir som det blir när man gör som man gör. Ju längre tiden går utan att man kommer till rätta med de oönskade tillstånden så blir resonemangen allt mer auktoritära. De kommer att bygga mer på rent missnöje och på försök att återgå till det som varit än på en realistisk föreställning om en önskad och möjlig framtid.
- En annan och än mer vanlig reaktion är att **man inte alls anser sig behöva tala om krisen**. Man tar för givet att det man råkat ut för bara är en liten störning i den "naturliga" utvecklingen. Det som händer är inget "konstigt". I huvudsak är det trots allt bra som det är. Det behövs bara en liten justering i teorierna. Det är också bara några få som drabbas. Samhället har annars nått utvecklingens fulländning. Om det är något som är fel kan det så småningom rättas till med de gamla vanliga insatserna av den gamla vanliga överheten eller forskningen. Om jag bara sköter mitt så går det nog bra så småningom. Det är onödigt att oroas varandra med alarmerande påståenden som ingen av oss som samtalar kan göra något åt. Det är andra som skall agera. Samtal om krisen tystas och negligeras. Om oron skulle tas upp så vet man i alla fall inte vilka frågor som skall adresseras och så tystnar man av detta skäl. När krisen slår till är man därför totalt oförberedd.

Båda de reaktioner som Snowden anger, möter jag i mina samtal. Jag anser alltså att dessa reaktioner beror på att den omställning och det grundläggande bildningsarbete som vi alla medborgare för länge sedan skulle ha behövt delta i för att förstå och klara dessa för vår mänskliga samverkan totalt nya frågor inte har kommit till stånd. Därför står vi nu nakna och okunniga inför de utmaningar vi möter. Vi har tillåtit varandra att få vara nakna och okunniga. Därför gör tystnaden om krisen att vi befinner oss i kris.

Min rapport med bloggar om komplexiteten kan beställas av monica.hane@samarbetsdynamik.se